

Verbalna i neverbalna komunikacija-iz perspektive Baby signs programa / znakovnog jezika za bebe

Oletić, Veronika

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:045281>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education -
Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

VERONIKA OLETIĆ
ZAVRŠNI RAD

**VERBALNA I NEVERBALNA KOMUNIKACIJA – IZ
PERSPEKTIVE BABY SIGNS
PROGRAMA/ZNAKOVNOG JEZIKA ZA BEBE**

Čakovec, lipanj 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

VERONIKA OLETIĆ
ZAVRŠNI RAD

VERBALNA I NEVERBALNA KOMUNIKACIJA – IZ
PERSPEKTIVE BABY SIGNS
PROGRAMA/ZNAKOVNOG JEZIKA ZA BEBE

Mentor rada: mr. sc. Ana Valjak Čunko

Čakovec, lipanj 2024.

Sažetak

Komunikacija je temeljni aspekt ljudskog života, a njena važnost postaje posebno očita u ranim fazama razvoja djece. Već od prvih mjeseci života, bebe pokazuju potrebu za komunikacijom, bilo kroz plač, osmijeh, gugukanje ili pokrete tijela. Iako još nisu sposobne za verbalno izražavanje, njihove neverbalne geste nose važne poruke koje odrasli pokušavaju razumjeti i na njih odgovoriti. Upravo na tom mjestu se pojavljuje znakovni jezik za bebe, poznat kao Baby Signs program, koji pruža most između neverbalne i verbalne komunikacije, omogućujući bebama da izraze svoje potrebe i osjećaje prije nego što ovladaju govorom.

Znakovni jezik za bebe temelji se na korištenju jednostavnih i lako prepoznatljivih gesti koje bebe mogu naučiti i koristiti za komunikaciju.

Kroz Baby Signs program, bebe dobivaju priliku da izraze svoje misli i osjećaje prije nego što postanu verbalno kompetentne, čime se otvara novi svijet komunikacije. Ovaj program ne samo da smanjuje frustraciju i potiče razvoj govora, već i jača emocionalne veze i međusobno razumijevanje unutar obitelji. Na taj način, Baby Signs program predstavlja dragocjen alat u ranom razvoju djece, koji im pomaže da se lakše i sretnije snalaze u svijetu oko sebe.

Ključne riječi: verbalna komunikacija, neverbalna komunikacija, Baby signs program, roditelji, bebe

Abstract

Communication is a fundamental aspect of human life, and its importance becomes particularly evident in the early stages of a child's development. From the very first months of life, babies show a need for communication, whether through crying, smiling, cooing, or body movements. Although they are not yet capable of verbal expression, their nonverbal gestures carry important messages that adults try to understand and respond to. It is precisely in this context that baby sign language, known as the Baby Signs program, emerges. This program bridges the gap between nonverbal and verbal communication, enabling babies to express their needs and emotions before they develop the ability to speak.

Baby sign language is based on the use of simple and easily recognizable gestures that babies can learn and use for communication.

Through the Baby Signs program, babies have the opportunity to express their thoughts and feelings before becoming verbally competent, opening up a new world of communication. This program not only reduces frustration and promotes speech development but also strengthens emotional connections and mutual understanding within the family. In this way, the Baby Signs program is a valuable tool in early childhood development, helping children navigate the world around them more easily and happily.

Keywords: verbal communication, nonverbal communication, gesturing, Baby Signs program, parents

Sadržaj

1 Uvod	1
2 Komunikacija	2
3 Verbalna i neverbalna komunikacija	3
3.1 <i>Verbalna komunikacija</i>	4
3.1.1 <i>Oblici verbalne komunikacije</i>	4
3.1.2 <i>Verbalna komunikacija kod djece</i>	6
3.2 <i>Neverbalna komunikacija</i>	10
3.2.2 <i>Znakovi neverbalne komunikacije</i>	13
4 Komunikacija između djeteta i odrasle osobe	17
5 Što je Baby signs?	19
5.1 <i>Znakovni jezik kao oblik komunikacije između odgojitelja i djeteta</i>	21
5.2 <i>Zašto upotrebljavati znakovni jezik za bebe?</i>	22
5.3 <i>Za koje riječi trebamo upotrebljavati znakovni jezik za bebe?</i>	23
5.3.1 <i>Kada početi s upotrebom znakovnog jezika za bebe?</i>	23
5.4 <i>Kada prestati koristiti znakovni jezik za bebe</i>	24
5.5 <i>Znakovni jezik za bebe u vrtiću</i>	24
5.6 <i>Upotreba znakovnog jezika za bebe u praksi</i>	26
5.6.1 <i>Prednosti upotrebe znakovnog jezika</i>	26
5.7 <i>Istraživanje znakovnog jezika za bebe</i>	28
6 Zaključak	31
7 Literatura	32

1 Uvod

U ovom završnom radu, a to je ujedno i cilj rada, osvrnula sam se na to što je komunikacija, što su verbalna komunikacija, neverbalna komunikacija i što je baby signs program/znakovni jezik za bebe. Ovaj završni rad istražuje načine na koje ljudi prenose informacije i izražavaju misli i osjećaje kroz riječi i neverbalne znakove. Analizira kako verbalna komunikacija omogućava precizno i izravno prenošenje ideja putem govora i pisanja, dok neverbalna komunikacija obuhvaća tjelesne pokrete, izraze lica, gestikulaciju i ton glasa koji dodaju dublji kontekst i emocionalnu nijansu verbalnim porukama. Rad također razmatra kako se ove dvije vrste komunikacije međusobno nadopunjuju, te kako njihova pravilna uporaba može poboljšati međuljudsku interakciju i razumijevanje. Tema o verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji istražuje se zato što su obje ključne za učinkovitu međuljudsku interakciju. Razumijevanje kako verbalni i neverbalni signali djeluju pomaže u boljem prenošenju i tumačenju poruka, što je važno u različitim kontekstima, uključujući obrazovanje, poslovanje, terapiju i osobne odnose. Osim toga, proučavanjem neverbalne komunikacije može pružiti uvid u emocionalne i kulturne aspekte komunikacije koji nisu uvijek očiti kroz riječi. Verbalna i neverbalna komunikacija usko su povezane s "baby signs" znakovnim jezikom za bebe, koji koristi jednostavne geste i znakove kako bi pomogao maloj djeci da komuniciraju prije nego što nauče govoriti. Kombinacija verbalne komunikacije i neverbalne komunikacije putem "baby signs" pomaže u razvoju jezičnih vještina, jer djeca počinju povezivati geste s riječima, što može ubrzati njihov govor i poboljšati ukupnu komunikaciju. Geste uključuju znakove za osnovne potrebe kao što su "mlijeko", "još", "gotovo" i "volim te". Korištenje ovih znakova omogućuje bebama da prenesu svoje želje i osjećaje bez frustracija koje često prate pokušaje komunikacije u ranom djetinjstvu. Roditelji se potiču da koriste znakove u kombinaciji s verbalnim izražavanjem, što pomaže bebama da povežu geste s riječima i njihovim značenjima. Prednosti Baby Signs programa su višestruke. Prvo, omogućava ranu komunikaciju koja smanjuje frustraciju kod beba i roditelja, jer bebe mogu jasno izraziti svoje potrebe i želje. Drugo, ovaj program potiče razvoj jezičnih vještina jer bebe uče povezivati riječi sa značenjima kroz geste, što može ubrzati njihovo usvajanje govora. Treće, korištenje znakova poboljšava emocionalnu povezanost između roditelja i djece, jer roditelji postaju osjetljiviji na signale svojih beba i bolje razumiju njihove potrebe.

2 Komunikacija

Pojam komunikacije dolazi od latinske riječi "communicare", što implicira činjenje nečega općenitim i ima nekoliko tumačenja: priopćenje, izlaganje, predavanje, promet, veza, saobraćaj, spoj jedne točke s drugom. Zbog toga, aktivno sudjelovanje u komunikaciji znači: prenijeti poruku, biti povezan, surađivati. Osoba koja posjeduje visok stupanj komunikativnosti vješto se snalazi u interakciji s drugima, otvorena je i vrlo razgovorljiva (Bašić i sur., 1994).

Prema Brataniću (1993), komunikacija uključuje interakciju putem znakova, intenzivan proces stvaranja značenja te međusobnu razmjenu značenja.

Komuniciranje, prema Reardonovom (1998) tumačenju, uključuje najmanje dvije osobe koje međusobno aktivno utječu jedna na drugu. To implicira da komunikacijski odnos čine osoba koja aktivno šalje poruku ili informaciju i osoba koja tu poruku ili informaciju prima, kako je opisano od strane Bratanića (1993).

Prilikom slanja poruka, bitno je pažljivo razumjeti primatelja ili primateljice poruka i situaciju u kojoj se nalaze, jer to određuje prikladnost poruka. Često se događa da ljudi interpretiraju iste riječi na različite načine. To implicira da su značenja subjektivna i ovise o pojedincima, a ne samo o samim riječima. Osobe biraju poruke prema vlastitim potrebama, iskustvima i očekivanjima, pridajući im značenja koja su povezana s njihovim prethodnim iskustvima. Svaka osoba svojim doprinosom utječe na doprinos druge osobe (Reardon, 1998).

Komuniciranje obuhvaća dvije različite vrste značenja. To su denotativno i konotativno značenje, kako je objasnio Reardon (1998). Denotativna značenja su opisna, koristeći ih imenujemo predmete, pojave i odnose, a obično su ista za sve ljude. Konotativna značenja su povezana s našim vlastitim emocionalnim iskustvom, što znači da nisu ista za sve ljude, kako ističu Bratanić (1993) i Reardon (1998).

Potpuna i stručna komunikacija postiže se kada se poruke namjerno, planirano, svjesno šalju, uz traženje i primanje povratnih informacija o njihovom prihvaćanju i djelovanju. U suprotnom, komunikacija postaje nepotpuna i nestručna, kako je istaknuto od strane Brajše (1994).

Komunikacija je ključno sredstvo za ostvarivanje sporazumijevanja, uspostavljanje kontakta, prijenos informacija i utjecaj na druge. No, osim toga, komunikacija ima važnost zbog svog snažnog utjecaja na psihološki i socijalni razvoj pojedinca, koji svoju osobnost, svoje "ja", oblikuje kroz neprekidnu interakciju s drugima iz svoje okoline. Prema Brajši, proces formiranja osobnosti unutar međuljudskih odnosa od najranijih dana je od ključne važnosti za ljudsku suštinu (Bratanić, 1993).

3 Verbalna i neverbalna komunikacija

Watzlawick (1967; prema Bratanić, 1993) naglašava da se one paralelno odvijaju te da ih je nemoguće razdvojiti, odnosno dijeliti. Na različite načine, verbalna i neverbalna komunikacija mogu se dopunjavati. Prije svega, neverbalna komunikacija može nadomjestiti verbalnu, na primjer, kada se kima glavom umjesto izricanja "da". Također, neverbalna komunikacija može pojačati ili umanjiti verbalnu komunikaciju, kao što je slučaj sa smiješkom koji izražava radost. One mogu biti kontradiktorne, kao u situaciji kada izgled proturječi pokušaju verbalnog izražavanja zadovoljstva. Nadalje, neverbalno ponašanje može regulirati verbalnu komunikaciju na dva načina. Pojedinaac može svojim verbalnim i neverbalnim ponašanjem aktivno utjecati na stvaranje vlastitih poruka na dva načina. Prvi način uključuje promjenu držanja tijela kako bi jasnije signalizirao promjenu teme, korištenje gesta za izražavanje ideja te strukturiranje izgovorenih informacija u jedinice tijekom pauza u govoru. Drugi način reguliranja odnosi se na utjecaj na ponašanje partnera u interakciji putem verbalnih i neverbalnih poruka. Primjer ovog načina je kada jedna osoba prestane govoriti, a druga osoba počne govoriti bez prekida. Na osnovu vještine reguliranja, ljudi donose prosudbe o drugima (Bratanić, 1993; Knapp i Hall, 2010).

3.1 Verbalna komunikacija

Različiti načini na koje se ova vrsta komunikacije izražava uključuju čitanje, pisanje, govorenje i slušanje. Mnogi smatraju da je slušanje ključno i najčešći oblik verbalne komunikacije, čineći čak 40% ukupne komunikacije, no istovremeno je i najčešće zanemaran. Stoga bi mu se trebala posvetiti znatno veća pažnja u interpersonalnim odnosima (Petar, 2004).

Svi pojedinci mogu lako razumjeti verbalnu komunikaciju jer je njezina osnova jasna i jednoznačna (Bašić i sur., 1994). Verbalna aktivnost je svjesna aktivnost, koja ima važnu funkciju informiranja o događajima, objektima, emocijama i stavovima u okolini te iznošenja ideja (Bratanić, 1993). Verbalna komunikacija je najefikasnije sredstvo socijalnog utjecaja jer omogućuje pojedincima najcjelovitije izražavanje misli, najraznolikijih i najkompleksnijih sadržaja, te najpreciznije prezentiranje ideja i saznanja (Rot, 1982).

3.1.1 Oblici verbalne komunikacije

Oblici verbalne komunikacije su govor i pismo. Prema istraživanju Miljkovića i Rijavca (1997), statistika pokazuje da ljudi zapravo vrlo malo svog dragocjenog vremena provode čitajući, što iznosi otprilike 16%. Iako je čitanje neosporno važno za učenje i osobni razvoj, čini se da mnogi ne koriste svoje kapacitete čitanja u potpunosti, kako ističe Petar (2004).

Mnogo je različitih oblika pisanja kojima se ljudi izražavaju, a među njima se ističu knjige, pjesme, priče, pisma, eseji, seminari, članci, znanstveni radovi, čestitke, razglednice, molbe, životopisi, te e-mail kao noviji oblik komunikacije. Prema istraživanju Miljkovića i Rijavca (1997), pisanje kao oblik verbalne komunikacije čini samo malih 9%. Prilikom pisanja, bez obzira na oblik ili svrhu, vrlo je važno pažljivo osmisliti svaki izraz te paziti na jasnoću, urednost i gramatičku ispravnost teksta, kako naglašava (Petar, 2004; Bouša, Gazzari i Gazzari, 2012).

Verbalna komunikacija ili komunikacija riječima odvija se putem pisanja i govora, koristeći bogatstvo jezika tijekom interakcije. Ova vrsta komunikacije poznata je i kao usmena komunikacija, a podijeljena je na:

- formalne razgovore,
- formalne diskusije u grupama,
- neformalne razgovore (Pejić Bach i Jaković, 2014).

Govor i slušanje se često intenzivno koriste u svakodnevnoj međuljudskoj komunikaciji, dok čitanje i pisanje ostaju manje zastupljeni. Prema detaljnom istraživanju Miljkovića i Rijavca (1997), govorenje zauzima 35%, a slušanje čak 40% ukupne komunikacije. Iako se govorenje često smatra primarnim oblikom komunikacije, važno je imati na umu da je jednosmjernan proces u kojem se poruka daje, ali ne i prima. S druge strane, razgovor predstavlja dvosmjernan proces u kojem se poruke aktivno šalju i primaju. Važno je naglasiti da proces slušanja ima različite oblike i nijanse, može biti pasivno ili aktivno, ovisno o našem pristupu i stavu prema sugovorniku. Pasivno slušanje obično karakterizira nedovoljna pažnja i nedostatak truda uloženog u razumijevanje sugovornika, što često dovodi do propuštanja bitnih informacija ili suštine poruke koju žele prenijeti. S druge strane, aktivno slušanje zahtijeva ne samo fokusiranost na riječi sugovornika, već i empatiju te otvorenost prema njihovim mislima, osjećajima i potrebama. Samo kroz aktivno slušanje možemo dublje razumjeti sugovornika i pružiti mu adekvatan odgovor ili podršku, što čini temeljnu vještinu u verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji, kako objašnjavaju Bašić i suradnici (1994).

Shvaćanje verbalne komunikacije može se postići iz različitih perspektiva i konteksta, kao što su analiza strukture jezika, sociokulturni utjecaji i psihološki čimbenici. To uključuje retoriku, govor, odnosno monolog, i dijalog, odnosno razgovor (Tatković i sur., 2016).

3.1.2 Verbalna komunikacija kod djece

Jezik i govor igraju ključnu i nezamjenjivu ulogu u svim aspektima ljudskog života, od svakodnevnih interakcija s drugima, pa sve do mogućnosti izražavanja vlastitih misli, osjećaja i ideja, te dubljeg razumijevanja drugih ljudi. Kvaliteta života, kako odraslih osoba tako i djece, usko je povezana s razvijenim komunikacijskim vještinama, koje omogućuju efikasnu i suptilnu razmjenu informacija i emocija među ljudima. Iako postoji suglasnost u brojnim istraživanjima o jezičnom razvoju djece po nekim karakteristikama, kao što su spontano brbljanje u dobi od šest mjeseci, izgovaranje prve riječi do prvog rođendana te kombiniranje riječi do kraja druge godine, te postupno stjecanje bogatog rječnika i složenih gramatičkih struktura između četvrte i pete godine, autoriteti se razilaze po pitanju prirode jezika - je li on urođen ili stečen (Berk, 2015).

Skinner (1957; prema Berk, 2015), koji se smatra istaknutim pripadnikom biheviorističkog pristupa, detaljno objašnjava proces usvajanja jezika, što je nazvao operantnim uvjetovanjem. Ovaj pristup uključuje potvrđivanje djetetovih glasova koji najviše podsjećaju na riječi, kao i imitaciju riječi ili složenih izjava koje koriste roditelji. Nasuprot tome, nativistički pristup, čiji je zagovornik Chomsky (1957; prema Berk, 2015), tvrdi da složene jezične strukture ne mogu biti usvojene samo putem poučavanja. Prema ovom pristupu, djeca i odrasli lako proizvode i razumiju neograničen broj rečenica jer jezik je urođen. Stoga, sva djeca posjeduju unutarnji jezični aparat (LAD) koji im omogućuje kombiniranje usvojenih riječi u nove gramatički ispravne izraze.

Prema Chomskom, prema teoriji unutarnjeg jezičnog aparata (LAD), djeca imaju urođenu sposobnost za univerzalnu gramatiku, što im olakšava usvajanje strukture jezika. Unatoč pretpostavci o urođenim gramatičkim strukturama, istraživanja su pokazala da djeca postupno uče jezik i često prave greške u tom procesu. Osim toga, nije jasno kako djeca spajaju pojedinačne rečenice u cjelovit govor, a još uvijek nedostaje dubinska analiza utjecaja jezičnog izlaganja i socijalnih iskustava na razvoj jezika. Interakcionistički pristup, koji kombinira teorije obrade informacija i socijalno-interakcionističke teorije, ističe važnost međusobne interakcije između unutarnjih predispozicija i okolinskih utjecaja. Ove teorije obrade informacija temelje se na složenim modelima umjetnih neuronskih mreža, pri čemu istraživači koriste sofisticirane računalne simulacije neuralnih mreža u mozgu. Kroz ove simulacije, izložene su različite jezične glasove, riječi i osnovni gramatički obrasci kako bi se dublje razumjelo jezično razvojno tijekom vremena (Tomasello, 2000, 2003, 2006; prema Berk, 2015).

Socijalno-interakcionistička teorija zagovara stajalište da urođene sposobnosti, želja za razumijevanjem drugih ljudi te bogata jezična okolina omogućuju djeci aktivno otkrivanje funkcija i pravila jezika (Berk, 2015). Dok djeca rade pogreške i dok ne postignu razinu jezične vještine odrasle osobe, ona mijenjaju strategije ne samo kada griješe već i kada postignu uspjeh, kako bi pronašla najučinkovitije načine rješavanja problema. Umjetne neuronske mreže, s druge strane, neprestano mijenjaju strategije kako bi unaprijedile svoje performanse.

U predškolskom razdoblju, koje je poznato po brzom razvoju dječjeg govora, kvaliteta djetetovog izražavanja izuzetno je osjetljiva na okolinu u kojoj se nalazi te na interakciju s jezikom koju svakodnevno doživljava. Tijekom tog razdoblja, djetetov vokabular se širi, ono usvaja gramatičke strukture te s vremenom počinje koristiti sve kompleksnije i duže rečenice (Morrison, 1988).

Važna uloga u formiranju navika, usvajanju ponašanja i stjecanju znanja kod djeteta ima obitelj, kao primarna društvena zajednica. Obitelj postavlja temelje za daljnje kontakte i suradnju djeteta s drugima u okolini. Posebno je važno da roditelji aktivno potiču razvoj djetetovog govora, budući da je verbalna komunikacija između roditelja i djeteta ključna prvobitna stepenica u razvoju komunikacijskih vještina, emocionalne povezanosti i ostalih socijalnih kompetencija (Delač Hrupelj, Miljković, Lugomer Armano i sur., 2000).

Djeca su prirodno znatiželjna i često to pokazuju kroz postavljanje mnogobrojnih pitanja. Roditelji bi trebali biti otvoreni za ta pitanja te ih s iskrenošću i strpljenjem prihvatiti i pružiti djeci odgovore koji odražavaju stvarnost. Važno je stvoriti atmosferu međusobnog povjerenja i otvorenosti, gdje će djeca osjećati da mogu postaviti bilo koje pitanje. Ako roditelji ne znaju odgovor, ne bi trebali pokušavati izbjeći davanje odgovora, što može dovesti do stvaranja nelagode i osjećaja krivnje kod djeteta. Umjesto toga, roditelji bi trebali iskreno priznati svoje neznanje i zajedno s djetetom potražiti odgovor na pitanje (Delač Hrupelj, Miljković, Lugomer Armano i sur., 2000).

Naredbe, pouke, kritike, ruganje i slični načini komunikacije ne bi smjeli biti prisutni u našem svakodnevnom društvenom ponašanju, posebno kada je riječ o odnosima s djecom. Ključna je emocionalna povezanost između roditelja i djeteta, što uključuje iskrenu komunikaciju o djetetovim svakodnevnim brigama, događajima i interesima, te dijeljenje misli, ideja i iskustava. Roditelji bi trebali pažljivo slušati i odgovarati, omogućujući djetetu da izrazi svoje osjećaje i misli. Kroz takav oblik interakcije, dijete će bolje razumjeti sebe, razviti samopouzdanje i postupno se aktivno uključivati u obiteljske razgovore, u kojima zajedno donose zaključke (Delač Hrupelj, Miljković, Lugomer Armano i sur., 2000).

Komunikacija ja-porukama od najranije dobi pruža čvrst temelj za prevenciju sukoba i promiče razvoj osoba koje doprinose općem dobru svoje zajednice, ističući važnost društvene odgovornosti. Proces usvajanja komunikacije ja-porukama je dugotrajan i zahtijeva kontinuiran razvoj i njegovanje, kako kod djece tako i kod odraslih. Ova vrsta komunikacije igra ključnu ulogu u verbalnoj interakciji i povezanim aspektima (Gordon, 1996; Bašić, Koller-Trbović i Žižak, 2005; Juul, 2006; Cooper, 2009).

Nakon roditelja, odgajatelj je jednako važan uzor prema kojem djeca formiraju svoje ponašanje i s kojim se susreću već u najranijoj dobi. Stoga je ključno da kontinuirano razvija i unapređuje svoj način komuniciranja. Kroz korištenje dostupnih materijala poput knjiga, slikovnica, priča i fotografija, te aktivno poticanje okoline, odgajatelj potiče razvoj dječjeg govora prilagođavajući se individualnim mogućnostima i interesima djece (Kinder, 2014).

Odgajatelj ima ključnu i neprocjenjivu ulogu u oblikovanju pozitivnog verbalnog okruženja. Kroz takvo okruženje, odgajatelj uspostavlja i razvija komunikaciju s djecom, naglašavajući strpljivost, toplinu i smirenost. Također odgajatelj aktivno pokazuje svoju prisutnost i pažnju prema djeci, osluškujući njihove izraze i potičući otvorene razgovore o njihovim interesima i željama (Kostelnik i sur., 1993; Kinder, 2014).

Ohrabrujući djecu riječima podrške i ohrabrenja, odgajatelji potiču njihovo daljnje slobodno izražavanje vlastitih misli, ideja i osjećaja. Pokazujući aktivnu pažnju prema djeci i promatrajući njihove postupke, odgajatelji iskazuju svoj osobni interes za njih, što djeca percipiraju kao važnost svog doprinosa i razumiju da se ne moraju ponašati neprihvatljivo kako bi bila primijećena. Kada djeca pozovu odgajatelja da im se pridruži u nekoj njihovoj aktivnosti, on bi trebao entuzijastično prihvatiti njihov poziv, na primjer, reći: "Zvuči stvarno zabavno! Veselim se tome!". U međusobnom razgovoru s djecom, odgajatelj bi trebao pažljivo slušati i izbjegavati prekidati ih ili im upadati u riječ, omogućujući im da završe svoje misli do kraja.

Na taj način iskazuje poštovanje prema njima i njihovim izrazima. Također, u pozitivnom verbalnom okruženju, odgajatelj bi trebao često koristiti riječi poput "Hvala", "Molim" i "Oprosti", kako bi djeca naučila primjereno ponašanje i važnost tih riječi u svakodnevnim međuljudskim odnosima (Kostelnik i sur., 1993).

Odgajatelji moraju aktivno stvarati i održavati pozitivno verbalno okruženje koje pozitivno utječe kako na njih, tako i na djecu, nasuprot negativnom verbalnom okruženju koje nije prihvatljivo. Djeca osjećaju nedostatak važnosti i ljubavi kada odrasli zanemare njihovu prisutnost ili ne obraćaju pažnju na njihove izraze. To se događa kada odgajatelj prolazi pokraj djeteta bez pozdrava, kada je zauzet vlastitim mislima i ne sluša dijete, kada koristi uvredljive nazive ili nadimke koji ne odgovaraju djetetu, te kada minimizira djetetove uspjehe fokusirajući se na njegove nedostatke (Kostelnik i sur., 1993).

Prve osobe s kojima dijete dolazi u kontakt su roditelji i odgajatelji, stoga je od vitalne važnosti da njihove uloge i djelovanje imaju ključnu ulogu u oblikovanju socijalnih vještina djeteta, aktivno sudjelujući u procesu razvoja i doprinoseći formiranju njegove socijalne osobnosti (Plummer, 2010).

Komunikacija između djece i između djeteta i odraslih odvija se paralelno s komunikacijom djeteta i odgajatelja. Kroz svakodnevnu interakciju s vršnjacima, djeca stječu vještine koje se razlikuju od onih potrebnih za komunikaciju s odraslima. Dakle, komunikacija među djecom i komunikacija između djeteta i odraslih su bitno različite. Osim toga, važna je komunikacija među djecom različitih dobnih skupina. Mlađe dijete napreduje jer se suočava s aktivnostima i konceptima koji nadilaze njihovu trenutačnu razinu razvoja, dok starije dijete napreduje jer preuzima vodstvo u organiziranju interakcija koje su prije bile u nadležnosti odraslih osoba (Miljak, 1984; Babić i sur., 1993).

Među djecom, verbalna komunikacija je različita i značajno varira ovisno o nekoliko čimbenika: dobnoj razlici među sudionicima razgovora, situacijskim aspektima, kao i spolu sudionika komunikacije (dječak - dječak, djevojčica - djevojčica, dječak - djevojčica) (Miljak, 1984).

Međusobna komunikacija vršnjaka obično je iskrena i prirodna, često proizlazi iz zajedničkih igara i aktivnosti. Djeca doživljavaju slične situacije i mogu naučiti jedni od drugih načine kako se nositi s njima. Također, dijele zajedničke interese i teme o kojima mogu razgovarati, što značajno doprinosi izgradnji međusobnih odnosa. Komunikacija među djecom različite dobi predstavlja jedan od najprirodnijih oblika komunikacije te je izuzetno važna za poticanje i razvoj njihovih verbalnih vještina (Miljak, 1984).

3.2 Neverbalna komunikacija

Najjednostavnija forma komunikacije bez riječi definira se kao "neverbalna komunikacija" (Knapp i Hall, 2010). To jasno potvrđuje prvi Watzlawickov zakon komunikacije, koji ističe da je nemoguće ne-komunicirati (Bratanić, 1993; Bašić i sur., 1994), jer kontinuirano komuniciramo s drugima putem izraza lica, stava tijela, gesta i drugih znakova, prenoseći složene poruke o vlastitim osjećajima (Rijavec i Miljković, 2002).

Kod svakog susreta s bilo kojom osobom, neizbježno se oblikuje slika ili percepcija o njoj. Ta percepcija, u suštini, predstavlja poruku koju je ta osoba poslala putem neverbalne komunikacije. Nenamjerno, neverbalno komuniciranje najčešće je spontano, no može se i usavršiti. U svakom slučaju, može biti dvosmisleno, ali je nemoguće isključiti ga prilikom interakcije s drugima, zbog čega ima neizmjernu komunikativnu važnost. Ova vrsta komunikacije često prenosi suptilne signale i može biti ključna za razumijevanje osjećaja, stavova i namjera (Burić Moskaljov, 2014).

Poruka koju prenosi neverbalno ponašanje obuhvaća širok raspon izraza, uključujući prihvaćanje ili odbacivanje, sklonost ili nesklonost prema nečemu, zanimanje ili dosadu, te istinu ili laž (I. Škarić, 2000).

Neverbalna komunikacija ima i širok spektar funkcija koje obuhvaćaju pojačavanje verbalne poruke, manifestiranje stava prema sugovorniku, kao i izražavanje emocija. Također, služi kao alternativa za verbalnu komunikaciju, za potvrđivanje verbalne poruke, za regulaciju verbalne interakcije te kao suprotstavljanje verbalnoj komunikaciji (M. Rijavec, D. Miljković, 2002).

Važno je biti svjestan osnovnih funkcija neverbalne komunikacije jer je ona neizostavan dio ljudske interakcije. Argyle (1988; prema Knapp i Hall, 2010) identificira sljedeće ključne uloge neverbalnog ponašanja:

1. izražavanje emocija
2. prikazivanje stavova prema sugovornicima
(sviđanje/nesviđanje, dominacija/submisivnost i ostalo)
3. prezentacija vlastitog identiteta kroz uporabu neverbalnih signala: inkluzivni – ekskluzivni, pristupačni – nepristupačni, samopouzđani – nesigurni i mnogi drugi
4. neverbalna komunikacija prati verbalnu izražajnost kako bi pružila povratne informacije, demonstrirala pažnju i obavljala različite druge uloge

Navedene uloge mogu se pronaći i u verbalnoj komunikaciji, no u ovom kontekstu neverbalna komunikacija je prikladnija (Knapp i Hall, 2010).

Iako ima značajno mjesto u procesu komunikacije, neverbalna komunikacija nije primarni način našeg međusobnog razumijevanja, ali često ima snažniji utjecaj od verbalne komunikacije. Ovo potkrepljuju brojna istraživanja koja ukazuju na to da neverbalni signali djeluju pet puta jače od verbalnih (Bašić i sur., 1994; Burić Moskaljov, 2014).

Neverbalna komunikacija nije uvijek namjerna aktivnost; ona se često događa spontano. U situacijama gdje se verbalna i neverbalna poruka razlikuju, ljudi često više vjeruju i polaze na neverbalnu komunikaciju kako bi bolje razumjeli situaciju (Burić Moskaljov, 2014).

Practiciranje interpretiranja govora tijela može se usvojiti kroz pažljivo promatranje ljudi na različitim mjestima gdje se susreću i aktivno komuniciraju. Na taj način, moguće je postići dublje razumijevanje kako sebe tako i drugih, što značajno doprinosi unapređenju kvalitete međuljudskih odnosa (Pease i Pease, 2012).

3.2.1 Razvoj neverbalnih znakova komunikacije kod djece predškolske dobi

Komunikacija odraslih i djece odvija se na različite načine, te je ključno prilagoditi komunikaciju djetetovoj dobi kako bi odgajatelj uspješno komunicirao s djetetom. Način verbalnog i neverbalnog izražavanja varira ovisno o dobi, spolu, kao i individualnim karakteristikama djeteta (Neill, 1991).

Već u predškolskoj dobi, djeca pokazuju različite vještine neverbalne komunikacije, što im donekle omogućuje da interpretiraju želje i potrebe drugih ljudi, odnosno djece u vrtićkoj skupini (Vrdoljak, 2010a).

Prirodnu prirodu emocija odaje signalna struktura lica, poput izraza usana, obrva i bjeloočnica, kojima se prenosi poruka. Ove osnovne emocije prisutne su u različitim kulturama i vjerojatno se ne uče u ranom djetinjstvu, ali njihov izraz i značenje mogu se mijenjati pod utjecajem društva ili iskustva, od početnog biološkog stanja do onoga koje je oblikovano okolinom i iskustvom. U ranoj predškolskoj dobi, mala djeca manifestiraju ograničeni spektar osjećaja, koje se općenito smatraju prirođenima (Neil, 1991).

Budući da djeca počinju komunicirati veoma rano, prije nego što savladaju govor, svoju komunikaciju baziraju na raznolikim neverbalnim znakovima, kao što su orijentacija pogleda, pokreti ruku, vokalizacija, izrazi lica i slično. Ova sredstva mogu biti korištena pojedinačno ili u kombinaciji (Ljubešić i Cepanec, 2013).

U dobi od dvije godine, dijete počinje izražavati se kroz prve semantičke kombinacije, poput pokazivanja prstom na keks i izgovaranja riječi "papati". Shvaćanje mogućnosti komunikacije djeteta i svijest o dostupnim sredstvima za postizanje toga rezultira napretkom u jezičnom razvoju. Ove početne semantičke kombinacije također označavaju početak rane faze jezične komunikacije (Ljubešić i Cepanec, 2013).

Najčešći izrazi lica koje djeca rane predškolske dobi koriste tijekom komunikacije su smiješak, kikut ili čak podizanje obrva kojim djeca žele privući pozornost na drugu osobu ili neko drugo međudjelovanje. Ovi izrazi lica služe kao način izražavanja osjećaja i potreba u interakciji s okolinom (Neill, 1991).

Autor Neill (1991). ističe da su kod mlađe djece karakteristična dva izraza dominacije, odnosno urođeni signali koji se koriste u međusobnim raspravama, kao što su oholi pogled i znakovi podređenosti, poput negativnog izraza lica i spuštene brade. Ovi signali omogućuju djeci u predškolskoj dobi da se izbore u sukobima koristeći navedene znakove. Nadalje, naglašava se važnost prepoznavanja i razumijevanja ovih signala u procesu dječjeg razvoja i uspostavljanju socijalnih interakcija.

3.2.2 Znakovi neverbalne komunikacije

Prema Pease i Pease (2012), istraživači govora tijela Mehrabian (1971) i Birdwhistell (1971) su otkrili kako verbalna komunikacija (samo riječi) čini samo 7% ukupnog komunikacijskog procesa, dok glasovna (neverbalna) komponenta (tonalitet, modulacija glasa i ostali zvukovi) čini 38%, a neverbalna komunikacija čak 55%. Ovi značajni nalazi jasno pokazuju da verbalni dio komunikacije čini manje od 35%, dok neverbalni dio čini više od 65%

Zbog toga što neverbalni znakovi omogućuju samo približnu predodžbu, često ih je nemoguće jednoznačno dešifrirati, što rezultira raznolikim shvaćanjima od strane pojedinaca (Bašić i sur., 1994).

U suradnji sa stručnjacima iz različitih područja kao što su sociologija, antropologija, pedagogija i psihijatrija, znanstvenici bihevoristi su procijenili da čak 80% prvog dojma koji se stvori o nekoj osobi zapravo se temelji na govoru tijela, te da gestikulacija i mimika snažnije djeluju na ljude u našem okruženju od riječi koje se izgovaraju (D. Marot, 2005., 53.-70.str.).

Važno je uzeti u obzir sljedeća pravila kako bismo precizno protumačili neverbalne signale: promatranje kretnje kao dio šire slike, ne izolirajući ih jednu po jednu. Također, važno je obratiti pažnju na usklađenost verbalnih i neverbalnih signala; u situacijama kada su razlike primjetne, često se daje prednost neverbalnim signalima. Stoga, ako se neverbalni signali podudaraju, to sugerira da je ono što prenose vjerojatno istinito. Geste bi trebale biti pažljivo interpretirane uzimajući u obzir okolnosti u kojima se pojavljuju. Njihovo značenje oblikuje kontekst; na primjer, prekrižene ruke i noge kod osobe mogu ukazivati na osjećaj hladnoće ako sjedi na autobusnom kolodvoru za hladnog zimskog dana, ili na negativan ili obrambeni stav ako je osoba izložena prodajnom pritisku (Pease i Pease, 2012).

Različiti autori imaju različite podjele neverbalnih znakova. Osgood i Sebeok u ranim 60-ima, a potom i Holl, klasificirali su neverbalne znakove na paralingvističke i ekstralingvističke, kinetičke i proksemičke. Paralingvistički znakovi uključuju različite aspekte glasa. Kinetički znakovi obuhvaćaju izraze lica, geste, pokrete, držanje tijela, pogled, kontakt očima, dodire i mirise. Proksemički znakovi odnose se na međuljudske udaljenosti i kontrolu osobnog izgleda (Harrison, 1973; prema Bašić, Koller-Trbović i Žižak, 2005.)

Neverbalna signalizacija može se podijeliti na nekoliko različitih kategorija. Kinezika uključuje položaj i pokrete tijela, koji su ključni za interpretaciju komunikacije. Mimika obuhvaća izraze lica, kao što su pokreti brade, usana, nosa, obrva i čela, koji doprinose cjelokupnom dojmu. Zvukovi poput pljeskanja, pucketanja, uzdaha, smijeha i plača također su dio ovog sistema signalizacije. Dodiri, poput zagrljaja, poljupca ili rukovanja, igraju značajnu ulogu u izražavanju emocija i povezanosti. Proksemički znakovi odnose se na udaljenost i raspored sugovornika u prostoru te utječu na dinamiku komunikacije. Scenografija, rekviziti i obredi, uključujući oblik prostorije, dekoraciju i namještaj, također su bitni elementi konteksta komunikacije. Oblikovanje tijela, koje uključuje nakit, odjeću, ukrašavanje tijela i oblikovanje kose, te mirisi, pomoćni mediji i vremenski znakovi (formalno, neformalno i tehničko vrijeme), dodatno obogaćuju i kompleksiraju neverbalnu komunikaciju (I. Škarić, 2000).

Argyle (1986; prema Bašić, Koller-Trbović i Žižak, 2005, 33, 34) ne klasificira neverbalne znakove u kategorije, već ih opisuje kao "izraze lica, pogled, geste i ostale tjelesne pokrete, položaj tijela, dodire, prostornu udaljenost i orijentaciju, odjeću, nakit, boja kose, šminka, izgled, te neverbalne aspekte govora".

Tijekom komunikacije, lice je najčešće ono na što se usmjerava pažnja. Izrazi lica su glavni pokazatelji emocija i omogućuju prepoznavanje šest primarnih emocija - sreće, tuge, straha, ljutnje, gađenja i iznenađenja. Ovi izrazi lica mogu brzo varirati tijekom razgovora. Osmijeh je posebno prepoznatljiv izraz lica koji simbolizira pozitivna osjećanja. Osmijeh je izuzetno snažan i obično se pojavljuje spontano (Rijavec i Miljković, 2002).

Kontakt očima može biti kratak ili dug, izravan ili neizravan, te isprekidan, ali ta dinamika ovisi o spolu, dobi, statusu i stupnju bliskosti s drugom osobom (Boyes, 2009).

Kada se ljudi osjećaju posebno privučeno ili zainteresirano za drugu osobu, češće će gledati u njezine oči. Također, veća je vjerojatnost da će izbjegavati intimne i ozbiljne teme te će održavati veću fizičku udaljenost. Kad osoba želi ostaviti dublji dojam ili pokušava utjecati na drugoga, također će pokazati veći interes pogledom. Međutim, ako se situacija razlikuje, primijetit će se manje međusobnog gledanja. Istraživanja sugeriraju da je trajanje pogleda prema drugoj osobi dvostruko dulje kada se sluša, u usporedbi s vremenom provedenim gledajući tijekom govora. Očne zjenice također mogu otkriti emocionalno stanje, jer široke zjenice obično ukazuju na privlačnost ili simpatiju, dok stisnute zjenice mogu sugerirati nesviđanje. (Boyes, 2009; Rijavec i Miljković, 2002).

Geste mogu biti podijeljene na one koje su neovisne o govoru i one koje su povezane s govorom. Izraz "geste neovisne o govoru" označava geste koje nemaju direktnu povezanost s govorom, već se mogu izravno verbalizirati, poput gesti koje prenose poruke poput "Ok", "Dobro" ili "Mir. Geste". S druge strane, geste povezane s govorom su one koje prate ili ilustriraju verbalnu komunikaciju. (Pease i Pease, 2012; Knapp i Hall, 2010).

Tjelesni kontakt između ljudi manifestira se često kroz dodir. Što je veća prisnost među ljudima, to su vjerojatniji i češći dodiri. Dodir je posebno važan za malu djecu, jer im je nužan fizički kontakt s odraslom osobom za razvoj. Osobe koje su uspostavile prijateljski odnos trebale bi uvijek biti spremne pružiti im odgovarajući fizički kontakt. (Kostelnik i sur., 1993; Boyes, 2009).

Svaka pojedinac posjeduje svoj vlastiti osobni prostor ili zonu, koja se dinamično proširuje ili sužava tijekom interakcija s drugim ljudima, ovisno o kontekstu i odnosu među njima. Postoje četiri različite zone: intimna zona (0 cm – 45 cm), koja obuhvaća osobe koje su izuzetno bliske; osobna zona (45 cm – 1,2 m), koja je namijenjena članovima obitelji i bliskim prijateljima; društveno-savjetodavna zona (1,2 m – 3,6 m), gdje prevladava verbalna komunikacija; te javna zona (3,6 m), gdje se uglavnom koriste neverbalne geste. (Hall, 1966; prema Boyes, 2009).

Odjeća ima značajnu moć da prenese mnogo poruka drugima. Kroz način oblačenja, možemo izraziti svoj jedinstveni osobni stil, istaknuti se među drugima, zaštititi se od vanjskih utjecaja, pripadati određenoj grupi, utjecati na dojam koji ostavljamo na druge, ili pak pokazati svoj društveni status i mnogo više. (Knapp i Hall, 2010).

Interakciju se može značajno oblikovati glasom i različitim njegovim varijacijama, što omogućuje regulaciju redoslijeda govorenja i trajanja komunikacije. Glasa se može koristiti kao indikator ne samo sadržaja izgovorenog, već i načina na koji je izrečeno, što omogućuje procjenu izraženih emocija. Posebno su djeca osjetljiva na ton glasa, stoga odgajatelji trebaju biti svjesni svog glasovnog izraza i često preferirati smirenije tonove umjesto podizanja glasa i vikanja u većini situacija. (Knapp i Hall, 2010; Kinder, 2014).

Svi elementi, uključujući brzinu, ritam, jačinu i boju glasa, artikulaciju, melodiju, jasnoću, smijanje i neverbalne zvukove, igraju ključnu ulogu. Oni također doprinose tjelesnom i neverbalnom izražavanju kojim tijelo, bilo svjesno ili nesvjesno, iskazuje svoj odnos prema izgovorenom sadržaju te iskreno prenosi stavove, osjećaje i mišljenja (M. Lamza Maronić, J. Glavaš, 2008).

Pokazivanjem tijela također se izražavaju različite emocije. Neki psiholozi vjeruju da se emocionalno raspoloženje ljudi može transformirati aktivnim mijenjanjem položaja tijela, jer emocije izravno utječu na taj položaj. Osim toga, položaj tijela može biti otvoren ili zatvoren prema vanjskim utjecajima (Rijavec i Miljković, 2002).

S obzirom na dosadašnje istraživanje koje je pokazalo povezanost između stava tijela i emocionalnog stanja, Tomei i Grivel (2014) su se potrudili istražiti može li se osjećaj socijalne bliskosti mijenjati promjenom položaja tijela. Oni su to detaljno provjerili tako da su okupili publiku da promatra plesnu izvedbu na javnoj pozornici, bilo stojeći ili sjedeći. Njihova glavna hipoteza bila je da će osobe koje gledaju plesnu izvedbu u stojećem položaju osjećati veću socijalnu povezanost.

Tomei i Grivel (2014) su kroz istraživanje potvrdili svoju hipotezu da zauzimanjem stojećeg položaja umjesto sjedećeg stvara veći osjećaj socijalne bliskosti. Sudionici, bez obzira na spol, nisu varirali svoj osjećaj bliskosti prema plesačima. Ples je bio strukturiran tako da uključuje različite pozicije poput stojećeg, sjedećeg i ležećeg kako bi se eliminirala mogućnost da se osjećaj bliskosti prema plesačima temelji na čistom oponašanju. Tomei i Grivel (2014) su rezultate pripisali činjenici da pojedinac, održavajući stojeći položaj, ostvaruje očekivanje zbližavanja s ciljem promatranja.

Prema Morrisu, razne akcije koje čine neverbalnu komunikaciju mogu se razvrstati u pet različitih kategorija. Suprotno od otkrivenih radnji, koje pojedinac mora samostalno naučiti kroz iskustvo, nalaze se urođene akcije. Ove urođene akcije ne zahtijevaju nikakvo učenje, a dobar primjer je plač novorođenčeta.

Također postoje i radnje koje ljudi nesvjesno i nehotice usvajaju od drugih kroz svakodnevne interakcije. Naravno, tu su i radnje koje je potrebno svjesno i namjerno naučiti. Peta skupina obuhvaća složenu kombinaciju svih prethodno navedenih oblika akcija, koje su stečene na različite načine tijekom života (M. Lamza Maronić, J. Glavaš, 2008).

4 Komunikacija između djeteta i odrasle osobe

Komunikacija je jedan od temeljnih alata socijalizacije, stoga je izuzetno važno da se dijete nauči razumijevanja i izražavanja, bilo verbalno ili neverbalno. Nedostatak socijalne integracije, posebno u vezi s komunikacijom, već se na početku djetetovog razvoja, a osobito kasnije u njegovom životu, očituje na dva različita načina: jedan ekstrem je stidljivost koja ometa grupnu komunikaciju, dok je drugi agresivnost, koja se očituje kroz svađe i sukobe. Sve to prati i druge oblike socijalnog neuspjeha (neobično ponašanje, kršenje pravila, izbjegavanje škole itd.) (McGrath i Francey, 1996).

Živa bića, uključujući životinje, osjećaju težnju za međusobnom komunikacijom. William Schutz je 1966. godine razvio teoriju koja zagovara stajalište da naše tendencije u oblikovanju i održavanju društvenih odnosa proizlaze iz tri osnovne potrebe. Prva, emocionalna komponenta obuhvaća želju za davanjem i primanjem ljubavi i naklonosti, druga otkriva želju za uključenošću u društvene grupe, dok treća izražava želju za kontrolom i utjecajem na ljude i događaje u našem životu. Schutzovu teoriju je dvije godine kasnije nadopunio Abraham Maslow. Čovjekove potrebe je rasporedio u obliku piramide u pet skupina, od općenitijih na dnu piramide do apstraktnijih na njezinom vrhu.

Od dolje prema gore slijede u sljedećem redoslijedu:

1. fiziološke potrebe (zrak, hrana, spavanje, reprodukcija),
2. potreba za sigurnošću (dom),
3. potreba za pripadanjem i ljubavlju (uključenost, zabava),
4. potreba za poštovanjem i ugledom,
5. potreba za samorealizacijom/samopostizanjem (Wood, 2009).

Sva dojenčad već instinktivno koriste tjelesni jezik, izraze lica, glasove, krike i neverbalne geste kako bi uspostavili kontakt s roditeljem ili drugom odraslom osobom. Bebin znakovni jezik samo je nadogradnja onoga što dojenče već radi, ali mu omogućuje da izrazi svoje potrebe na konkretniji način (Warburton, 2006).

U najužem biološkom smislu, roditeljstvo uključuje doprinos genetskog materijala muškog i ženskog spola, odakle dolazi izraz "biološki roditelj". Za ženu to znači dodatnih devet mjeseci trudnoće, tijekom kojih njezino tijelo omogućuje razvoj embrija od začeca do rođenja. Međutim, roditeljstvo u širem smislu obuhvaća mnogo više od samo biološkog aspekta. To je dugotrajan proces brige, odgoja i učenja, a rezultat toga je neovisna odrasla osoba (Ding i Littleton, 2005).

Često se dogodi da je samo jedan od roditelja spreman koristiti znakovni jezik i podučiti svoje malo dijete. Roditelj koji unatoč tome odluči koristiti znakovni sustav mora razmotriti razloge za nedostatak partnerovog interesa (neiskorištavanje vremena, previše napora potrebnog za učenje, sumnja u učinkovitost) i nastojati uvjeriti partnera u pozitivne učinke korištenja znakovnog jezika s djetetom. Osim što omogućuje optimalan razvoj djeteta, ovo je također prilika za kvalitetno provođenje (slobodnog) vremena kao obitelj (Simpson, 2008).

Naravno, znakovni jezik također potiče i motorički razvoj djeteta. Gestikulacija prvo potiče dijete na korištenje grubih motoričkih sposobnosti, a pokreti s vremenom postaju sve precizniji i specifičniji, što također pridonosi razvoju finih motoričkih vještina ("Babies and Sign Language", 2006).

5 Što je Baby signs?

Baby signs je skup jednostavnih i intuitivnih znakova koje bebe i mala djeca koriste za neverbalnu komunikaciju o stvarima koje još ne mogu verbalno izraziti, olakšavajući tako razumijevanje između djece i njihovih roditelja (Stern, prema Acredolo i Goodwyn, 2010.).

To je vrlo jednostavna i učinkovita metoda za poticanje ranog razvoja komunikacijskih vještina te dijeljenje unutarnjeg svijeta između beba i njihovih roditelja prije nego što nauče govoriti (Stern, prema Acredolo i Goodwyn, 2010.).

Na Kalifornijskom sveučilištu, doktorice Acredolo i Goodwyn su istraživale i pronašle inovativan način kako pomoći roditeljima i djeci da uspostave komunikaciju korištenjem znakova, posebice kada djeca još nisu sposobna izraziti svoje misli i želje riječima. Kroz dugi period od dvadeset godina istraživanja, istraživačice su pažljivo proučavale primjenu znakovnog jezika s bebama u normalnom razvoju. Njihova detaljna istraživanja i analize ukazuju na to da upotreba znakovnog jezika značajno potiče razvoj govora i inteligencije kod djece. Neurološke poveznice se postepeno unapređuju kroz korištenje gesta jer gesta koja pratimo za sliku koju dijete vidi aktivno jačaju veze u mozgu između predmeta koje percipira i riječi koje izgovaramo.

Znakovni jezik za bebe je kolekcija jednostavnih pokreta koje bebe ili mališani mogu lako zapamtiti i usvojiti, koristeći ih kao sredstvo komunikacije s okolinom sve dok ne usvoje verbalnu komunikaciju, odnosno govor (Warburton, 2006).

Razlog za izostanak govora kod dojenčadi nije u nerazumijevanju govora, već ima korijene u biološkim predispozicijama djeteta. Općenito uvriježeno mišljenje je da dojenčad ne govori jer ne razumije govor, no istina je upravo suprotna: dojenčad razumije većinu onoga što osobe u njihovoj neposrednoj okolini verbalno izraze. Govorni aparat se postupno razvija tek kasnije u životu djeteta, dok se za formiranje sličnog, posebno razumljivog govora, zaista zahtijeva potpuni razvoj govornog aparata, što omogućuje djetetu kontrolu nad radom govornih organa poput usta i mišića. Suprotno tome, dojenče već rano može kontrolirati pokrete ruku, dlanova i prstiju u tolikoj mjeri da može uspješno koristiti znakovni jezik putem gestikulacije, što omogućuje početak komunikacije s okolinom (Watson, 2006).

Na temelju spoznaje da su djeca gluhih roditelja iznimno sposobna uspostaviti komunikaciju s njima ranije nego djeca roditelja koji čuju, počeo se razvijati znakovni jezik za bebe. Prvi stručnjak koji je detaljno istražio ovaj fenomen bio je William Dwight Whitney, ugledni američki lingvist iz 19. stoljeća. Iako su se djeca gluhih roditelja suočavala s brojnim izazovima u razvoju govornih vještina zbog roditelja koji nisu mogli verbalno komunicirati, ipak su, zahvaljujući upornosti i primjeni znakovnog jezika, uspjela naučiti izražavati svoje potrebe i misli. Dr. Joseph Garcia, priznati stručnjak za američki znakovni jezik (ASL), nastavio je tamo gdje je Whitney stao. Otkrio je da su djeca njegovih gluhih prijatelja izuzetno sposobna komunicirati s roditeljima već sa šest mjeseci starosti, a njihov rječnik bio je iznimno bogat već sa devet mjeseci života. Studije su pokazale da djeca gluhih roditelja ne zaostaju u razvoju govornih sposobnosti u usporedbi s djecom roditelja koji čuju. Whitney je zaključio svoje istraživanje s tom spoznajom, a detaljnije studije su se nastavile gotovo stoljeće kasnije. Godine 1987., dr. Joseph Garcia je počeo koristiti znakovni jezik za bebe s djecom roditelja koji čuju. Tijekom tog vremena, Linda Acredolo i Susan Goodwyn su započele poučavati Lindinu kćer i proveli prvo opsežno i temeljito istraživanje o prednostima uporabe znakovnog jezika za dojenčad u dječjem razvoju. Većina djece standardnih roditelja tek oko jedanaestog mjeseca starosti počinje verbalno izražavati svoje prve riječi, a njihov rječnik još je relativno skroman do dobi od dvije godine. Godine 1998., Kimberly Whaley je organizirala prvu radionicu za djecu i roditelje u tipičnoj populaciji, gdje su za međusobnu komunikaciju odabrali američki znakovni jezik (ASL) ("Baby Sign Language", 2010).

Stručnjaci u Sjedinjenim Državama najčešće koriste američki znakovni jezik (ASL) zbog bogatstva dostupnih izvora informacija, uključujući priručnike, audio zapise, kartice i CD-ove. Iako znakovni jezici širom svijeta imaju mnoge varijante, ASL je posebno istaknut među njima ("Baby Sign Language", 2010).

Korištenje znakovnog jezika s normalno razvijenim bebama koje čuju odnosi se na primjenu znakovnog jezika za bebe kako bi se olakšala rana komunikacija. Iako Doherty-Sneddon (2008) napominje da znakovni jezik za bebe nije sasvim nova praksa, ona je postala sve popularnija među roditeljima diljem svijeta. Roditelji koji koriste ovu metodu često izvještavaju o smanjenju frustracije kod svojih beba jer im omogućuje da izraze svoje potrebe i želje prije nego što razviju govor. Znakovni jezik za bebe također je počeo privlačiti pažnju znanstvenika i istraživača koji žele dublje razumjeti njegov utjecaj na cjelokupni dječji razvoj.

Doherty-Sneddon (2008) opisuje znakovni jezik za bebe kao 'pristup augmentativne komunikacije koji podučava bebe ključnim znakovima koje mogu koristiti za izražavanje prije nego što nauče govoriti' (str. 300). Istraživanja su pokazala da bebe koje koriste znakovni jezik često razvijaju naprednije komunikacijske vještine i mogu lakše premostiti prijelaz na verbalni govor. Budući da je empirijsko istraživanje znakovnog jezika za bebe još uvijek u početnim fazama, ova studija je provedena kako bi se doprinijelo rastućoj bazi istraživanja koja se bavi utjecajem roditeljskog podučavanja znakovnog jezika za bebe na kognitivni, komunikacijski, socijalni, adaptivni i fizički razvoj njihove djece.

5.1 Znakovni jezik kao oblik komunikacije između odgojitelja i djeteta

U međuljudskim odnosima, uloga odraslih je usmjeravajuća i obično služi kao primjer ljubazne i ugodne komunikacije. Bitna uloga odraslih, stručnjaka u vrtiću, je da svojim postupcima potiču i umiruju, te da njihova komunikacija treba biti ispunjena poštovanjem i pristojnošću, jer su oni važan model ponašanja djeci. Ključan element interakcije između odraslih i djece je svakako česta pojava pozitivnih interakcija s djecom (Bahovec i sur., 2004).

Mala djeca prirodno usvajaju znakovni jezik na sličan način kao što uče strani jezik. Čak i kada dijete razvije sposobnost verbalnog izražavanja u toj mjeri da više ne treba znakovni jezik, može biti korisno poticati daljnju upotrebu gestikulacije. Korištenjem priznatog sistema znakovnog jezika, ne samo da omogućujemo djetetu komunikaciju s gluhim vršnjacima, već i pružamo osnovu za razvoj bogatijeg jezičnog repertoara. Kasnije u životu, vještina govora može otvoriti mnoga poslovna vrata (»Babies and Sign Language«, 2006).

Gestikulacija djeteta, konkretno američki znakovni jezik, može potaknuti razvoj mnogih inteligencija prema Gardneru:

- lingvistička inteligencija: učenjem specifičnih gesta, uključujući i govor, dijete može naučiti dva različita načina izražavanja za isti pojam,
- logička, matematička inteligencija: djeca su sposobna prepoznati jezični obrazac i razumjeti način njegove formulacije kroz igru i aktivnosti,
- glazbena inteligencija: uz poznate glazbene obrasce i ritam, možemo dodati znakove iz sustava znakovnog jezika za bebe kako bismo potaknuli njihov razvoj i komunikaciju kroz glazbu,

- tjelesno-kinetička inteligencija: kroz pokretanje ruku u prikazu gesti za pojedine riječi ili slova, dijete dobiva mogućnost da ih bolje i neposrednije osjeti i razumije, što potiče aktivno sudjelovanje u učenju jezika.
- prostorna inteligencija: dijete pažljivo prati tok oblikovanja znaka za svaku pojedinu riječ, a zatim samostalno pokušava izvesti, pri tome vješto upravljajući pokretima ruku unutar određenog prostora i vremena,
- socijalna inteligencija: dijete može uspješno koristiti gestikulaciju s roditeljem, odgajateljem, učiteljem, vršnjakom ili čak većom skupinom (tamo gdje je to potrebno ili korisno).

5.2 Zašto upotrebljavati znakovni jezik za bebe?

Roditelji, skrbnici i stručnjaci diljem svijeta sve više prepoznaju važnost tih neverbalnih gesti u najranijim fazama razvoja govora i razumijevanja kod djece, dok se eksperti koji proučavaju najbolji i sveobuhvatni razvoj djeteta bave ovom temom (Warburton, 2006).

Istraživanja su pokazala da bebe koje koriste znakovni jezik postižu više rezultate na testovima inteligencije te se uče govoriti i čitati s većom spremnošću i unutarnjom motivacijom. Pokazuju veće zanimanje za knjige, manje su frustrirane te općenito manje izražavaju svoje nezadovoljstvo kroz tantrume i izbijanje bijesa. Kasnije u životu, razvijaju raznovrsniji rječnik. Znakovni jezik također potiče razvoj motoričkih sposobnosti, kako grubih tako i finih motoričkih vještina (Ault, 2005).

Ukratko, primjena znakovnog jezika kod beba nosi mnoge prednosti. Ovdje ne govorimo samo o izgradnji čvršćih i iskrenijih veza između odraslih i djeteta ili o smanjenju posljedica sukoba između generacija, već može biti i pokazatelj rane kognitivne razvijenosti djeteta. U djetetovoj glavi već se od rođenja odvijaju prilično složene kognitivne aktivnosti, za razliku od općeg uvjerenja. Do dobi od devet ili dvanaest mjeseci, bebe već imaju mnogo toga za izraziti i pokazati, ali obično mogu jasnije izraziti svoje misli, osjećaje i želje tek oko osamnaestog mjeseca, kada je njihov govor razvijen za verbalno izražavanje. Samo kroz primjenu znakovnog jezika za dojenčad postaje nam jasno kakav utjecaj ima svijet na djecu - što sve primjećuju, shvaćaju i pamte (Acredolo, Goodwyn i Abrams, 2009).

5.3 Za koje riječi trebamo upotrebljavati znakovni jezik za bebe?

Odluka o tome koje pojmove trebamo koristiti u znakovnom jeziku za bebe jedna je od najizazovnijih kada se odlučujemo za njegovu primjenu. Budući da je američki znakovni jezik (ASL) živ jezik, postoji na tisuće pojedinačnih znakova. Za početak se fokusiramo na predmete i radnje s kojima se dijete susreće u svakodnevnom životu, prepoznaje ih i koristi. Važno je promatrati i pratiti djetetove reakcije i interese kako bismo prilagodili znakove njihovim potrebama. Također, razmislimo o tome što dijete posebno voli kada ima kontakt s tim predmetom, igračkom ili životinjom (npr. omiljena plišana igračka, susjedov pas ili mačka itd.) (Watson, 2006).

5.3.1 Kada početi s upotrebom znakovnog jezika za bebe?

Korištenjem gestikulacija ruku, dlanova i prstiju, čak i u najzahtjevnijim fazama djetetovog razvoja (obično od šestog do tridesetog mjeseca starosti), međusobna komunikacija između odrasloga (roditelja, odgajatelja itd.) i djeteta "procvjeta", iako dijete verbalno ne može izraziti sve što osjeća, želi ili prepoznaje. Dugotrajno promatranje dojenčadi i obimna istraživanja na području upotrebe znakovnog jezika za dojenčad i malu djecu u protekla dva desetljeća doveli su do zaključka da svako dijete može koristiti takav način neverbalne komunikacije kako bi izrazilo svoje potrebe, emocije i misli (Acredolo i sur., 2009).

Uobičajeno, nema praktičnih ograničenja kad je riječ o početku korištenja znakovnog jezika s dojenčadi. Ako uzmemo u obzir činjenicu da odrasli nikada ne čekaju da dijete samo počne verbalno izražavati prije nego mu ponude različite govorne uzorke, isto vrijedi i za korištenje znakovnog jezika s dojenčadi. Bitno je imati realna očekivanja i biti svjestan da novorođenče neće odmah davati povratne informacije o upotrebi znakovnog jezika. Prvo trebamo pažljivo razmotriti koliko znakova ćemo ponuditi djetetu, uzimajući u obzir njegovu dob, razinu razvoja i naravno, interes. Što je dijete mlađe kada uvedemo znakovni jezik u njegov život, to će duže trajati dok se na njega odazove. Uz to, nije važno ni ako je dijete starije - za njega će gestikulacija biti obogaćujuće iskustvo koje će mu pomoći u obogatiti svakodnevnicu i dodatno pridonijeti njegovom kognitivnom i emocionalnom razvoju. Korištenjem gestikulacije, dakle, dobivamo mnogo u smislu djetetova razvoja, bez obzira na njegovu dob (Watson, 2006).

5.4 Kada prestati koristiti znakovni jezik za bebe

Watson (2006) također napominje da je odluka o prestanku korištenja znakovnog jezika stvar osobnog izbora svakog roditelja ili odgajatelja, ovisno o njihovim specifičnim okolnostima i potrebama djeteta. Međutim, treba uzeti u obzir da znakovni jezik pruža mnoge značajne prednosti koje pozitivno utječu na kasniji kognitivni, socijalni i emocionalni razvoj djeteta i ne bi ih trebalo olako zanemariti. Kroz redovito korištenje znakovnog jezika, dijete uči različite metode komunikacije i razumije koje su situacije prikladne za njihovu primjenu, što dodatno potiče razvoj kritičkog mišljenja. Osim toga, znakovni jezik za bebe može biti oblik opuštanja i zabavne igre koja doprinosi jačanju veze između djeteta i roditelja ili odgajatelja. Važno je osigurati da dijete nikada ne osjeća korištenje znakovnog jezika kao težak zadatak ili neugodnu obvezu, već kao prirodan i ugodan dio svakodnevnice komunikacije.

5.5 Znakovni jezik za bebe u vrtiću

Za kvalitetno funkcioniranje u vrtiću bitno je temeljito poznavanje svakog djeteta, razumijevanje načela i ciljeva predškolskog obrazovanja, kao i poznavanje teorijskih osnova raznolikih područja aktivnosti, različitih pristupa i metoda rada prilagođenih predškolskoj djeci, te shvaćanje vrtića kao stručne institucije. Rad s djecom predškolske dobi je forma stručnog angažmana koja se ne može i ne bi trebala svoditi na već provjerene postupke i rješenja, koja bi bila jednako korisna za sve mališane, samo zato što su ih iznijeli stručnjaci (Kroflič i sur., 2001).

Pogledajmo neka od onih iz Kurikuluma za vrtiće koja stručnjacima kao autonomnim profesionalcima omogućavaju raznolike pristupe te primjenu alternativnih metoda odgoja i obrazovanja, uključujući definirane principe ostvarivanja ciljeva kurikuluma za vrtiće:

- princip aktivnog učenja i osiguravanje prilika za verbalizaciju i različite načine izražavanja uključuje opću potporu i aktivno poticanje djece na verbalno izražavanje i različite oblike komunikacije, prilagođene njihovim razvojnim karakteristikama, individualnim potrebama i interesima,

- princip razvojno-procesnog pristupa ističe sveukupni razvoj djeteta, uzimajući u obzir razvojne karakteristike određene dobne skupine; baš u tome leži prednost korištenja znakovnog jezika za bebe, jer olakšava i potiče komunikaciju između odrasle osobe i djeteta u ranom djetinjstvu, kada djetetova sposobnost govora još nije dovoljno razvijena za verbalnu komunikaciju,
- princip suradnje s roditeljima: osim što smo upoznati s dnevnim ritmom u vrtićima, putem znakovnog jezika za bebe možemo povezati oba aspekta, vrtićki aspekt i obiteljski aspekt, kako bismo zajedno doprinijeli dobrobiti djeteta i potpunoj njegovoj napredak, što može prevladati potencijalne frustracije,
- princip poštovanja privatnosti i intimnosti: djetetu trebamo pružiti priliku za odmak od skupnih rutina ili zajedničkih aktivnosti, pri čemu ponekad moramo oslušivati djetetov neverbalni izričaj, a razumijevanje istog možemo naučiti i kroz aktivno učenje znakovnog jezika za bebe,
- princip omogućavanja izbora i raznolikosti: dio tog principa obuhvaća pružanje djetetu mogućnosti odabira između različitih aktivnosti i sadržaja prema vlastitim željama, interesima, raspoloženju, sposobnostima itd., pri čemu je iznimno važno osigurati da dijete ima priliku birati među alternativnim aktivnostima i ponuđenim sadržajima kako bi se potaknula njegova autonomija i kreativnost,
- princip jednakih mogućnosti i poštivanja raznolikosti među djecom te princip multikulturalizma: korištenje znakovnog jezika za bebe može prevladati mnoge kulturne razlike i omogućiti optimalan razvoj svakog djeteta, istovremeno uzimajući u obzir specifične karakteristike (posebno u ranom) dječjem dobu, što znači da se uvažava i njihova individualnost,
- princip transparentnosti kurikuluma, autonomije i stručne odgovornosti u vrtiću i djelatnika u vrtiću: kurikulum bi trebao biti transparentan kako bi uključio različite karakteristike okoline, djece i roditelja; izbor sadržaja i metoda podržan je raznovrsnom ponudom aktivnosti, sadržaja i metoda, slobodno odabranom prema vlastitoj prosudbi stručnog osoblja, ali stručno utemeljenom i prilagođenom potrebama djece,
- princip demokratičnosti i pluralizma: djeci trebamo omogućiti što raznovrsniji spektar sadržaja i aktivnosti kroz različite teorijske pristupe, metode i načine rada s predškolskom djecom kako bismo osigurali njihov cjelokupni razvoj i prilagodili se njihovim individualnim potrebama i interesima (Bahovec i sur., 2004).

5.6 Upotreba znakovnog jezika za bebe u praksi

Ako nismo ograničeni samo na prepoznavanje verbalnog izražavanja dječjih potreba i možemo koristiti i znakovni jezik, vrijeme koje bismo proveli pogađajući i tumačeći dječje signale možemo učinkovito iskoristiti za razne edukativne aktivnosti, poput učenja novih vještina i poticanja kreativnosti. Znakovni jezik smanjuje djetetovu frustraciju, a time i vikanje i plakanje, što znatno smanjuje razinu buke u igraonici te također smanjuje frustraciju stručnjaka koji su odgovorni za veći broj djece i zadovoljenje njihovih različitih potreba. U vrtićima koji su odlučili koristiti američki znakovni jezik, tipični vršnjaci mogu uspostaviti komunikaciju s djecom s posebnim potrebama (gluhom djecom) koja su uključena u redovne skupine. To svakako ima pozitivan utjecaj na djetetovo samopouzdanje, istovremeno potičući tipične vršnjake na prihvaćanje različitosti i razumijevanje potreba svojih prijatelja. Stručni djelatnici također prijavljuju smanjenje neželjenih oblika ponašanja među djecom (guranje, štipanje, čupanje kose, grizenje), jer uklanjanjem elementa frustracije uklanjamo i potrebu djece da svoja negativna osjećanja izražavaju na neprihvatljiv način (»Babies and Sign Language«, 2006).

5.6.1 Prednosti upotrebe znakovnog jezika

Putem mnogobrojnih znanstvenih istraživanja, stručnjaci su došli do zaključka da upotreba i usvajanje znakovnog jezika kod dojenčadi donosi širok spektar kratkoročnih i dugoročnih pozitivnih učinaka. Pregledati ćemo one najbitnije:

- znakovni jezik doprinosi povećanju čitanih i pismenih sposobnosti djeteta, pružajući mu dodatne alate za uspješno učenje i razvoj jezičnih vještina,
- istraživanja su pokazala da djeca koja su kao bebe aktivno učila i koristila znakovni jezik imaju u prosjeku 12 bodova viši kvocijent inteligencije (114) u odnosu na one koji nisu koristili znakovni jezik (102) stoga korištenje znakovnog jezika kod malenih povećava IQ djeteta i pruža mu bogatiji jezični temelj za daljnji razvoj,
- korištenjem znakovnog jezika, moguće je prilično precizno procijeniti intelektualne sposobnosti djeteta i pružiti bolji uvid u njegov kognitivni razvoj,

- znakovni jezik nam omogućava dublji uvid u djetetovo shvaćanje svijeta i razumijevanje njegove jedinstvene osobnosti,
- znakovni jezik obogaćuje i produbljuje interpersonalnu interakciju između roditelja ili drugih odraslih osoba i djeteta, olakšavajući razumijevanje i izražavanje emocija i potreba,
- znakovni jezik značajno pridonosi razvoju djetetovih jezičnih vještina, potičući raniji početak govora i obogaćujući djetetov vokabular, što rezultira boljim jezičnim sposobnostima,
- znakovni jezik olakšava djetetu i roditelju rješavanje izazovnih situacija, što dovodi do smanjenja frustracije kod djeteta, ali i kod roditelja te potiče bolje razumijevanje međusobnih potreba i osjećaja,
- korištenjem znakovnog jezika, dijete postaje aktivni sudionik društvenog okruženja; sposobnost izražavanja i činjenica da su njegove potrebe ispravno urazumljene, doprinose povećanju samopouzdanja djeteta te stvaraju osjećaj pripadnosti i uključenosti,
- znakovni jezik omogućuje djetetu ostvarivanje komunikacije s odraslima već u iznimno ranoj dobi, pružajući mu temelje za uspješan razvoj jezičnih vještina (Briant, 2009).

5.7 Istraživanje znakovnog jezika za bebe

Zainteresirani roditelji mogu lako pristupiti informacijama o korištenju znakovnog jezika za bebe putem popularnih medija kao što su televizija i internet. Brojne web stranice te aplikacije za pametne telefone i tablete široko promoviraju korištenje znakovnog jezika za bebe, navodeći brojne tvrdene prednosti njegove upotrebe s dojenčadi i malom djecom. Pritom nude detaljne instrukcijske videozapise, razne proizvode za kupnju i ohrabrujuće anegdote od roditelja koji su primijetili značajna poboljšanja u komunikacijskom razvoju svoje djece, kao i druge prednosti poput smanjenja frustracije kod beba. Mnoge od ovih izvora također pružaju forume i zajednice gdje roditelji mogu dijeliti svoja iskustva i savjete, dodatno promovirajući korištenje znakovnog jezika za bebe. (Nelson, White, & Grewe, 2012).

Pizer, Walters i Meier (2007) napominju da znakovni jezik za bebe odgovara roditeljskim ideologijama koje vrednuju rani oblik komunikacije s bebama kako bi zadovoljile percepciju roditeljskih potreba i očekivanja. Razumljivo je zašto je znakovni jezik za bebe privlačan roditeljima, budući da se tvrde koristi uključuju raniju komunikaciju želja, misli i potreba, napredan razvoj govora i jezika, povećanje IQ-a i kognitivnih vještina, smanjenje frustracije i emocionalnih ispada, jačanje veze između roditelja i djeteta, poboljšanu pismenost te povećano samopoštovanje i osjećaj zadovoljstva i postignuća (Doherty-Sneddon, 2008; Nelson i sur., 2012).

Što se tiče motoričkog razvoja, dostupno je vrlo malo istraživanja o izravnom utjecaju znakovnog jezika za bebe na taj aspekt razvoja. Bonvillian, Orlansky i Novack (1983.) su otkrili da su djeca koja su bila izložena znakovnom jeziku za bebe postizala motoričke razvojne miljokaze ubrzanim tempom. Međutim, Johnston, Durieux-Smith i Bloom (2003.) nisu pronašli nikakvu prednost izlaganja znakovnom jeziku za bebe na motorički razvoj u svojem sustavnom pregledu.

Kako popularnost znakovnog jezika za bebe raste među roditeljima, potrebno je provesti mnogo više istraživanja kako bi se procijenili učinci korištenja znakovnog jezika za bebe s bebama koje normalno čuju (Doherty-Sneddon, 2008; Johnston, Durieux-Smith i Bloom, 2005; Nelson i sur., 2012). Nelson i sur. (2012) otkrili su da preko 90% citiranih dokaza na 33 web stranice posvećene znakovnom jeziku za bebe sastoji se od članaka s mišljenjima i opisa proizvoda. Samo osam studija bile su 'empirijska istraživanja relevantna za koristi učenja znakovnog jezika mladoj djeci s normalnim sluhom' (Nelson i sur., 2012, str. 490).

Nelson i suradnici (2012.) zaključili su da nema dovoljno visokokvalitetnih dokaza kako bi se izveli istraživački zaključci o tome potiče li znakovni jezik za bebe zapravo razvoj djeteta na temelju istraživanja (Nelson i sur., 2012.).

Nedavno je provedeno istraživanje u pokušaju da se adresiraju slabosti prethodnih studija. Studija autora Kirk, Howlett, Pine i Fletcher (2013.) prva je longitudinalna nasumična kontrolirana studija koja procjenjuje utjecaj korištenja znakovnog jezika za bebe na razvoj jezičnih vještina djeteta i interakcije majka–beba. U ovom istraživanju, roditelji i njihove bebe dodijeljeni su jednoj od četiri grupe: grupi s obukom u znakovnom jeziku, grupi s obukom u Britanskom znakovnom jeziku (BSL), verbalnoj obuci (VO) te kontrolnoj grupi bez intervencije. Istraživači su tvrdili da je grupa s obukom u znakovnom jeziku uključena jer je simboličko gestikuliranje vrsta znakovnog jezika koju mnogi programi znakovnog jezika za bebe promoviraju.

Kirk i suradnici (2013.) također su proveli opće linearne modele kako bi procijenili interakciju između stanja, sposobnosti (visoka vs. niska) i spola. Pronašli su značajnu razliku u rezultatima izražajne komunikacije između beba s niskom i visokom sposobnošću u njihovom stanju s Britanskim znakovnim jezikom (BSL). Drugim riječima, obuka u znakovnom jeziku za bebe značajno je povećala izražajnu komunikaciju dječaka s niskom jezičnom sposobnošću. Istraživači su zaključili da ovi nalazi sugeriraju da korištenje znakovnog jezika za bebe može koristiti djeci s slabijim jezičnim sposobnostima te da korištenje znakovnog jezika za bebe može obogatiti siromašno jezično okruženje poboljšanjem majčinske osjetljivosti na neverbalne znakove. Nadalje, zaključuju da bi korištenje znakovnog jezika za bebe stoga moglo imati klinički potencijal za djecu koja su u riziku od kašnjenja u jeziku ili poremećaja.

Kirk i suradnici (2013.) također su istražili učinke korištenja znakovnog jezika za bebe na interakcije majka–beba u svojoj studiji analizom videozapisa u dobi od 10, 12, 16 i 20 mjeseci. Primijećene su suptilne, ali značajne promjene u interakcijama majka–beba. Majke u britanskom znakovnom jeziku (BSL) grupama bile su osjetljivije na neverbalne signale svojih beba i poticale su veću neovisnost svojih beba.

Empirijska istraživanja o znakovnom jeziku za bebe su rijetka, ali mogu pružiti pozitivne podatke koji podržavaju njegovu upotrebu za poboljšanje komunikacije i kognitivnih sposobnosti. Holmes i Holmes (1980.) su otkrili da je upotreba znakovnog jezika u kombinaciji s govorom rezultirala ubrzanim razvojem ekspresivnog jezika u obje modalitete (znakovni jezik i oralni jezik) kod djeteta koje je bilo izloženo govornom engleskom i američkom znakovnom jeziku (ASL) od rođenja.

Istraživanje provedeno od strane Danielsa (1994.) otkrilo je da je korištenje znakovnog jezika za bebe imalo pozitivan utjecaj na razvoj rječnika tipično razvijene predškolske djece. Slično tome, Goodwyn, Acredolo i Brown (2000.) su otkrili da su dvanaestomjesečne bebe koje čuju, izložene simboličkim gestama (SGs), nadmašile bebe koje nisu bile izložene SGs-ima na standardnim jezičnim testovima u dobi od 11, 15, 19 i 24 mjeseca. Međutim, više nije bilo značajne razlike između skupina u dobi od 30 i 36 mjeseci. Istraživanje koje su proveli Acredolo i Goodwyn (2000.) otkrilo je da su djeca koja su bila izložena znakovnom jeziku za bebe kao dojenčad postigla značajno više rezultate na testovima inteligencije u odnosu na kontrolnu skupinu.

6 Zaključak

Baby Signs program nudi fascinantan pristup ranoj komunikaciji između roditelja i beba putem znakovnog jezika. Ovaj program omogućava bebama da izraze svoje potrebe i želje prije nego što nauče govoriti, smanjujući frustraciju i poboljšavajući emocionalnu povezanost s roditeljima. Kroz jednostavne geste, bebe mogu komunicirati na dubljem nivou, što pruža obiteljima sredstvo za jačanje veza i olakšava razumijevanje potreba djeteta. Smatram da je Baby Signs program vrijedan alat u podršci razvoju djeteta i izgradnji pozitivnog okruženja za rani razvoj. Mislim da dovoljno roditelja koristi Baby Signs program jer se sve više prepoznaje njegova vrijednost u olakšavanju komunikacije s bebama prije nego što nauče govoriti. Baby Signs program postaje sve popularniji jer roditelji sve više shvaćaju njegovu korisnost u smanjenju frustracije kod djece i poboljšanju emocionalne povezanosti u obitelji. Trend pokazuje da sve više roditelja istražuje i primjenjuje metode Baby Signs programa kako bi podržali ranu komunikaciju i jezični razvoj svoje djece. Baby Signs program je moguće koristiti i primijeniti bilo gdje u svijetu, uključujući i kod nas. Ovaj program nije ograničen na određene regije ili kulture te se može prilagoditi i primijeniti u svakom okruženju gdje roditelji žele poticati komunikaciju sa svojim bebama prije nego što nauče govoriti. Mnogi roditelji širom svijeta već su usvojili Baby Signs pristup i bilježe pozitivne rezultate u poboljšanju komunikacije sa svojim bebama. Stoga, Baby Signs program može biti koristan alat za roditelje u Hrvatskoj koji žele podržati ranu komunikaciju i jezični razvoj svoje djece. Smatram da literatura Baby Signs programa pruža korisne i vrijedne informacije roditeljima o tome kako potaknuti ranu komunikaciju s bebama putem znakovnog jezika. Ona može pružiti uvid u teoriju i metodologiju programa, kao i praktične savjete za primjenu znakova u svakodnevnom životu s bebom. Također, literatura može biti podržana znanstvenim istraživanjima koja potvrđuju učinkovitost i koristi Baby Signs programa. Važno je da literatura bude pristupačna, jasna i relevantna potrebama roditelja i djece kako bi im pomogla u postizanju uspješne komunikacije i razvoja jezičnih vještina.

7 Literatura

- ACREDOLO, L. i GOODWYN, S.: Znakovni jezik za bebe, Bebi signum, (2010)., Zagreb
- ACREDOLO, L. P., GOODWYN, S. I ABRAMS, D. (2009). Baby Signs: How to Talk with Your Baby Before Your Baby Can Talk. New York: McGraw-Hill Professional.
- AULT, K. (2005). Let's sign!: every baby's guide to communicating with grownups. Singapore: Houghton Mifflin Harcourt.
- BABIĆ, N., DURAN, M., IROVIĆ, S., KUZMA, Z. (1993). Komunikacija i razvoj predškolskog djeteta. Napredak: časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu. 134 (2). str. 163-171.
- Babies and Sign Language. (2006). Dostupno na: <http://www.babies-and-sign-language.com/> [Pristupljeno: 19. svibnja 2024.]
- Baby Sign Language. (2010). Dostupno na: <http://www.babysignlanguage.com> [Pristupljeno: 28. svibnja 2024.]
- BAHOVEC, E. D., BREGAR, K. G., ČAS, M., DOMICELJ, M., SAJE-HRIBAR, N., JAPELJ, B. i sur. (2004). Kurikulum za vrtce. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport
- BAŠIĆ, J., HUDINA, B., KOLLER-TRBOVIĆ, N., ŽIŽAK, A. (1994). Integralna metoda u radu s predškolskom djecom i njihovim roditeljima – priručnik. Zagreb: Alinea.
- BAŠIĆ, J., KOLLER-TRBOVIĆ, N., ŽIŽAK, A. (2005). Integralna metoda u radu s predškolskom djecom i njihovim roditeljima – teorijski pristup. Zagreb: Alinea.
- BERK, L.E. (2015). Dječja razvojna psihologija. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- BOUŠA-SLABINAC, D., GAZZARI, M., GAZZARI, Ž. (2012). Esej za 5...i drugi oblici pisanih uradaka. Zagreb: Školska knjiga.
- BOYES, C. (2009). Treba znati. Jezik tijela. Tajni jezik gesta i držanja. Zagreb: Kigen.
- BRAJŠA, P. (1994). Pedagoška komunikologija. Razgovor, problemi i konflikti u školi. Zagreb: Školske novine.
- BRATANIĆ, M. (1993). Mikropedagogija. Interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja. Priručnik za studente i nastavnike. Zagreb: Školska knjiga.
- BRIANT, M. Z. (2009). Baby Sign Language Basics: Early Communication for Hearing Babies and Toddlers. United States: Hay House, Inc.
- BURIĆ MOSKALJOV, M. (2014). Poruke bez riječi: umijeće neverbalnog komuniciranja. Zagreb: TIM press

- COOPER, S. (2009). Braniti se riječima. Kako poučiti djecu umijeću verbalne samoobrane. Buševac: Ostvarenje.
- DELAČ HRUPELJ, J., MILJKOVIĆ, D., LUGOMER ARMANO, G. i sur. (2000). Lijepo je biti roditelj. Priručnik za roditelje i djecu. Zagreb: Creativa.
- DING, S. i LITTLETON, K. (2005). Children's Personal and Social Development. Oxford: The Alden Group.
- GORDON, T. (1996). Škola roditeljske djelotvornosti. Kako s djetetom biti prijatelj. Zagreb: Poduzetništvo Jakić d.o.o.
- JUUL, J. (2006). Vaše kompetentno dijete: prema novim temeljnim vrijednostima obitelji. Zagreb: Naklada Pelago
- KINDER, I. (2014). Komunikacija odgojitelj – dijete. [Online]. Dostupno na: <http://www.dvds.hr/pdf/komunikacija.pdf> [Pristupljeno: 21. svibnja 2024.]
- KNAPP, M.L., HALL, J.A. (2010). Neverbalna komunikacija u ljudskoj interakciji. Jastrebarsko: Naklada Slap
- KOSTELNIK, M. J., STEIN, L. C., WHIREN, A. P., SODERMAN, A. K. (1993). Guiding children's social development. 2nd edition. Albany: Delmar Publishers Inc.
- KROFLIČ, R., MARJANOVIĆ UMEK, L., VIDEMŠEK, M., KOVAČ, M., KRANJC, S., SASKIDA, I. sur. (2001). Otrok v vrtcu: priročnik h Kurikulu za vrtce. Maribor: Obzorja.
- LAMZA-MARONIĆ, M. i GLAVAŠ, J. Poslovno komuniciranje. Osijek : Studio HS Internet, (2008).
- LJUBEŠIĆ, M., CEPANEC, M. (2013). Rana komunikacija: u čemu je tajna? Logopedija, 3(1), 35-45.
- MAROT, D. Uljudnost u verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji. Fluminensia. (2005). Str. 53-70.
- McGRATH. i FRANCEY, S. (1996). Prijazni učenci, prijazni razredi. Ljubljana: DZS.
- MILJAK, A. (1984). Uloga komunikacije u razvoju govora djece predškolske dobi. Zagreb: Školske novine.
- MILJKOVIĆ, D., RIJAVEC, M. (1997). Razgovori sa zrcalom: psihologija samopouzdanja. Zagreb: IEP.
- MORRIS, D. Peoplewatching - Guide to the body language. London : Vintage Books, (2002).

- MORRISON, G. S. (1988). Early childhood education today. 4th edition. Columbus: Merrill Publishing Company, A Bell & Howell Information Company.
- MUELLER, V., SEPULVEDA, A., i RODRIGUEZ, S. (2013). The effects of baby sign training on child development. *Early Child Development and Care*, 184(8), 1178-1191.
- NEILL, S. (1991). Neverbalna komunikacija. Zagreb: Educa, nakladno društvo d.o.o.
- PEASE, A., PEASE, B. (2012). Velika škola govora tijela. Zagreb: Mozaik knjiga.
- PETAR, S. (2004). Osnove uspješne komunikacije. Zagreb: Euro hoper
- PEJIĆ BACH, M., JAKOVIĆ, B. (2014). Komunikacijsko – prezentacijske vještine. Zagreb: Alka script d.o.o.
- PLUMMER, D.M. (2010). Dječje igre za razvoj socijalnih vještina. Zagreb: Naklada Kosinj.
- REARDON, K.K. (1998). Interpersonalna komunikacija. Gdje se misli susreću. Zagreb: Alinea.
- RIJAVEC, M., MILJKOVIĆ, D. (2002). Neverbalna komunikacija. Jezik koji svi govorimo. Zagreb: IEP.
- ROT, N. (1982). Znakovi i značenja. Verbalna i neverbalna komunikacija. Beograd: Nolit
- SIMPSON, T. R. (2008). The Everything Baby Sign Language Book. Avon: Adams Media.
- ŠKARIĆ, I. Temeljni suvremenoga govorništva. Zagreb : Školska knjiga, (2000).
- TATKOVIĆ, N., DIKOVIĆ, M., TATKOVIĆ, S. (2016). Pedagoško – psihološki aspekti komunikacije. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
- TOMEI, A., GRIVEL, J. (2014). Body Posture and the Feeling of Social Closeness: An Exploratory Study in a Naturalistic Setting. *Current Psychology: A Journal for Diverse Perspectives on Diverse Psychological Issues*. [Online] 33 (1). str. 35-46. Dostupno na: www.ebscohost.com [Pristupljeno: 25. travnja 2024.]
- VRDOLJAK, T. (2010a). Jezik i komunikacija: kako prenosimo informacije. *Drvo znanja*, 14(133), 58-64.
- WARBURTON, K. (2006). Baby Sign Language: For Hearing Babies. New York: Perigee.
- WATSON, J. (2006). Baby Signing for Dummies. Indianapolis: For Dummies
- WOOD, J. T. (2009). Interpersonal Communication: Everyday Encounters. Wadsworth: Cengage Learning.

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)